

Mark- och miljödomstolen vid Nacka tingsrätt

YTTRANDE

Mål nr M 4713–19, Region Stockholm, Förvaltning för utbyggd tunnelbana, ansökan om tillstånd till bortledande av grundvatten med anledning av utbyggnad av tunnelbanedepån i Högdalen m.m.

Region Stockholm, Förvaltning för utbyggd tunnelbana ("Region Stockholm") har tagit del av yttranden från ett antal myndigheter och sakägare, aktbil. 102–104, 107–111, 113–114, 118–120, 122, 124 och 129. Region Stockholm har beretts möjlighet att yttra sig över dessa yttranden. I den mån yttrandena innehåller synpunkter utöver rena upplysningar bemöts dessa i avsnitt A–C nedan.

Region Stockholm ger tillsammans med förevarande yttrande in vissa kompletteringar i målet. Den första, Bilaga 1, utgörs av en uppdaterad karta över schakt i jord, vilken ersätter bilaga 1 till ansökan. Den andra, Bilaga 2, utgörs av en uppdaterad karta över beräkningsresultat för stömljud i byggnader i närheten till planerad verksamhet, vilken ersätter figur 38 i miljökonsekvensbeskrivningen. Den tredje, Bilaga 3, utgörs av en redogörelse över valda reningstekniker samt av en tabell över förväntad påverkan från den sökta verksamheten på respektive recipient.

De förkortningar, definitioner och uttryck som redogjorts för i tidigare ingivna handlingar används med samma betydelse i förevarande yttrande.

A. Länsstyrelsen i Stockholms län

A.1 Inledning

1. Länsstyrelsen i Stockholms län har tidigare inkommit med ett yttrande i målet, aktbil. 69, varigenom länsstyrelsen bland annat anfört att miljökonsekvensbeskrivningen behöver kompletteras i vissa avseenden, samt att det inte är visat att miljökvalitetsnormerna för vatten kommer att följas. Länsstyrelsen har därutöver yrkat att tillståndet för den sökta verksamheten ska förenas med villkor för det fall tillstånd skulle lämnas utan de föreslagna kompletteringarna. Region Stockholm besvarade länsstyrelsens synpunkter genom yttrande den 31 mars 2020.
2. Länsstyrelsen anser alltså att miljökonsekvensbeskrivningen behöver kompletteras, samt att det utifrån befintligt underlag fortfarande inte är visat att miljökvalitetsnormerna för vatten kommer att följas. Länsstyrelsen vidhåller tidigare villkorsyrkanden, och yrkar därtill att tillståndet förenas med ytterligare två villkor för det fall tillstånd skulle meddelas utifrån befintligt underlag.
3. Region Stockholm utvecklar inledningsvis sin inställning till länsstyrelsens synpunkter vad gäller föreslagna kompletteringar av miljökonsekvensbeskrivningen och tar därefter ställning till länsstyrelsens villkorsyrkanden.

A.2 Synpunkter på underlag

A.2.1 Befintlig vattenverksamhet

4. Länsstyrelsen har i tidigare yttrande anfört att det inte kan anses uppenbart att varken allmänna eller enskilda intressen kommer att påverkas av den grundvattenbortledning som sker med befintlig grundvattenpump inom depåområdet. Länsstyrelsen vidhåller alltså sin inställning i frågan och menar att det vore lämpligt att grundvattenpumpen inkluderades i förevarande tillståndsansökan.
5. Region Stockholm har genom yttrande den 31 mars 2020 redogjort för grundvattenpumpen samt ingett en PM¹ där vattenverksamheten och förväntade

¹ Se bilaga 2 till Region Stockholms yttrande den 31 mars 2020.

konsekvenser av denna beskrivs närmare. Som tidigare redogjorts för är grundvattenpumpen lokaliserad inom det befintliga depåområdet, på fastigheten Stockholm Blixtljuset 18, inom vilken Region Stockholm har vattenrättslig rådighet. Depåområdet är lokaliserat i en naturlig sänka, varför området är särskilt känsligt för förhöjda grundvattennivåer. Syftet med grundvattenpumpen är just att avleda grundvatten vid höga grundvattennivåer för att undvika översvämning i befintliga källarlokalerna inom depåområdet.

6. Av den data som Region Stockholm inhämtat från den nyinstallerade flödesmätaren, framgår att vattenflödet i pumpen legat mellan 4–9 liter/minut under de första sex månadernas mätning. Detta motsvarar flödet ur en vanlig trädgårdsslang. Vattenverksamheten är, såsom Region Stockholm tidigare redogjort för, mycket begränsad såtillvida att den endast utförs vid höga nivåer av grundvatten, och därtill endast avleder en begränsad mängd vatten.
7. Av 11 kap. 12 § miljöbalken följer att det inte krävs tillstånd för en vattenverksamhet om det är uppenbart att varken allmänna eller enskilda intressen skadas genom vattenverksamhetens inverkan på vattenförhållandena. Med inverkan på vattenförhållandena avses i första hand en ändring av vattnets djup eller läge.²
8. Som redogjorts för ovan sker grundvattenbortledningen enbart vid *för höga* nivåer av grundvatten, och då enbart för att utjämna vattennivåerna till normala grundvattennivåer. Det sker således inte, såsom länsstyrelsen anför, en minskning av mängden grundvatten i grundvattenmagasinet som leder till att grundvattennivån sjunker under naturliga nivåer. Eventuell påverkan från vattenverksamheten är marginell och därtill begränsad till depåområdet, inom vilket det enbart finns byggnader och anläggningar tillhörande Region Stockholm.
9. Mot bakgrund av vad som redogjorts för ovan, samt i tidigare ingivet underlag, menar Region Stockholm att det är uppenbart att varken enskilda eller allmänna intressen kommer att påverkas av grundvattenbortledningen och det finns därmed inget behov av att inkludera den i tillståndsansökan.

² Kruse, Joakim, miljöbalken (1998:808) 11 kap. 12 § Karnov lagkommentar (JUNO) hämtad 2020-09-15.

A.2.2 Beskrivning av arbeten

10. Länsstyrelsen anför att Region Stockholm ska inkomma med en beskrivning av vilka öppna schakt som kan behöva ske utan täta stödkonstruktioner.
11. Region Stockholm konstaterar att schakt *utan* täta stödkonstruktioner tidigare planerats att vidtas inom ramen för den sökta verksamheten, men att sådana schakt inte längre är aktuella. Samtliga schakt planeras nu *med* täta stödkonstruktioner.

A.2.3 Masshantering och hantering av sulfidhaltigt berg

12. Länsstyrelsen anför att Region Stockholm ska förtydliga vilka mottagningsanläggningar som kan komma i fråga för hantering av de massor som kommer att uppkomma inom ramen för den sökta verksamheten, dels för det fall massorna klassificeras som avfall, dels för det fall massorna klassificeras som biprodukt. Länsstyrelsen menar därtill att Region Stockholm ska förtydliga hur kontroll av sulfidhaltigt berg ska ske under tunneldrivning.
13. Region Stockholm konstaterar att Region Stockholm redan bemött länsstyrelsens synpunkter vad gäller hantering av bergmassor genom yttrande den 31 mars 2020. Region Stockholm hänvisar till vad som redogjorts för i det yttrandet och menar alltså att det är uppenbart att bergmaterial från infrastrukturprojekt, såsom tunnelbaneprojekten, utgör ett föremål som har uppkommit i en produktionsprocess. Bergmassor ska därför, under förutsättning att övriga kriterier i 15 kap. 1 § miljöbalken är uppfyllda, anses vara biprodukter och inte avfall. Ett av dessa kriterier är att det ska finnas avsättning för massorna, dvs. att de kommer att fortsätta att användas.
14. Region Stockholm har, på begäran av länsstyrelsen, uppdaterat masshanteringsplanen för tunnelbaneprojektet, vilken ingetts som bilaga 4 till Region Stockholms yttrande den 31 mars 2020. I den uppdaterade masshanteringsplanen redogör Region Stockholm för hanteringen av bergmassor inom ramen för den sökta verksamheten samt för behovet av bergmassor i Stockholms län, varigenom det konstateras att det finns ett årligt behov om cirka 12 miljoner ton bergmassor till infrastruktur och bostadsbyggande inom regionen. Det konstateras därtill att detta behov kommer att öka och att det kommer att råda brist på ballastmaterial inom Stockholm och Uppsala inom de närmsta åren.

15. Region Stockholm menar att det mot bakgrund av vad som redogjorts för ovan, och i tidigare ingivet underlag, framgår att det alldeles uppenbart finns avsättning för den relativt begränsade mängden massor som kommer att uppkomma inom ramen för depåprojektet, både i närtid och under de närmaste åren. Region Stockholm poängterar i detta sammanhang att många bostäder också ska byggas i söderort i Stockholm, dvs. i anslutning till den sökta verksamheten, och det kommer därmed finnas avsättning för massorna i närområdet till planerad utbyggnation.
16. Region Stockholm ser inget behov av att precisera vilka mottagningsanläggningar som kan komma i fråga för hantering av bergmassorna och sådana uppgifter är inte heller tillgängliga. Region Stockholm menar att det skulle motverka en rationell hantering av massorna om projektet skulle låsas till vissa mottagningsanläggningar. Massorna bör istället hanteras med en flexibilitet som medger att de förs till områden där behovet föreligger under olika stadier av projektets genomförande. En sådan flexibilitet möjliggör att den resurs som bergmassorna utgör får nyttjas på ett sätt som är miljömässigt och ekonomiskt rimligt.
17. Region Stockholm har vidare inkommit med en handlingsplan för sulfidhaltigt berg, vilken ingavs som bilaga 5 till Region Stockholms yttrande den 31 mars 2020. I handlingsplanen redogör Region Stockholm för det arbetssätt som planeras för kontroll och hantering av sulfidhaltigt berg. Arbetet sker stegvis, och störst fokus ligger på att inventera och undersöka berg innan tunneldrivning sker. Genom omfattande undersökningar, och provtagningar i den mån sulfidhaltigt berg kunnat identifierats, kommer förekomsten av sådant berg att vara känt före tunnelbyggnationerna startar.
18. Region Stockholm har, i enlighet med handlingsplanen, inlett arbetet med att kartlägga det berg inom vilket tunneldrivning ska ske. Preliminära resultat påvisar att en del av berget innehåller sådana halter av sulfider som motiverar särskild hantering. Region Stockholm kommer med anledning härav att utföra en upphandling av mottagningsanläggning med tillräcklig kapacitet och rätt egenskaper för att kunna hantera de sulfidhaltiga bergmassorna. Bergmassorna kan, efter smärre och lokala åtgärder, användas som fyllnadsmassor i till exempel vägkroppar, där vattengenomströmningen är försumbar och där det i närheten saknas känsliga yt- eller grundvattenförekomster. Region Stockholm har inhämtat erfarenheter från Trafikverket som, inom ramen för projektet Förbifart Stockholm, hanterat

sulfidhaltiga bergmassor på samma sätt som beskrivits ovan. Resultaten har varit mycket positiva.

Miljö kvalitetsnormer för vatten

19. Länsstyrelsen anför att Region Stockholm behöver komplettera miljökonsekvensbeskrivningen med de halter av antracen och PFOS som kommer att förekomma i det länshållningsvatten som släpps till recipienterna, halterna av antracen och PFOS i respektive recipient, samt med ett förtydligande av hur utsläppen av koppar och ammoniak påverkar möjligheterna att nå miljö kvalitetsnormerna för recipienterna. Länsstyrelsen anför vidare att Region Stockholm ska förtydliga när ytterligare reningsmetoder ska användas och hur reningstekniken som avses användas uppfyller kravet på bästa möjliga teknik.
20. Region Stockholm anför följande. Utgångspunkten för hantering av vatten under såväl byggtid som drifttid är, såsom redogjorts för tidigare, att den anpassas efter vattenkvaliteten. Inget vatten kommer att avledas till recipient om det konstateras att vattnet inte är tillräckligt rent. Bedömningen av huruvida vattnet är tillräckligt rent kan komma att variera med tid. Ämnen som förekommer i vattnet idag, och som idag inte konstateras medföra någon risk för recipienten, kan med tid konstateras som olämpliga att släppa ut till recipient. Region Stockholm menar att godkända halter av ämnen i det vatten som avleds till recipient, från tid till annan, bör beslutas i samråd med berörd tillsynsmyndighet i enlighet med den föreslagna delegationen (D2). Region Stockholm konstaterar att motsvarande delegation har föreskrivits i de tre meddelade tillstånden för övriga delprojekt inom utbyggnaden av tunnelbanan.
21. Region Stockholm har i samband med yttrandet den 31 mars 2020 uppdaterat PM Miljö kvalitetsnormer, vilken ingetts som bilaga 3 till Region Stockholms yttrande. I PM:et redovisas föreslagna reningsmetoder, förväntad reningsgrad, samt att Region Stockholm vid behov kan tillsätta ytterligare reningsmetoder. I linje med vad som redogjorts för ovan, finner Region Stockholm att det saknas skäl att reglera kriterierna för när dessa ytterligare reningstekniker ska användas direkt i tillståndet. Sådana kriterier utformas bäst i samråd med berörd tillsynsmyndighet.
22. Region Stockholm bifogar till detta yttrande en tabell över den sökta verksamhetens förväntade påverkan på statusklassningen för respektive recipient, se bilaga 3. Av tabellen framgår, såsom Region Stockholm tidigare redogjort för, att utsläppen från

den sökta verksamheten, efter vidtagna skyddsåtgärder, inte kommer att påverka någon statusklassificering, eller äventyra möjligheterna att uppnå fastslagna miljökvalitetsnormer.

23. Länsstyrelsen efterfrågar därtill information om hur den valda reningstekniken uppfyller kravet på bästa möjliga teknik. Region Stockholm anför följande. Av 2 kap. 3 § miljöbalken följer att alla som bedriver eller avser att bedriva en åtgärd ska utföra de skyddsåtgärder, iaktta de begränsningar och vidta de försiktighetsåtgärder som behövs för att förebygga, hindra eller motverka att verksamheten eller åtgärden medför skada eller olägenhet för människors hälsa eller miljön. I samma syfte ska vid yrkesmässig verksamhet användas bästa möjliga teknik.
24. Kravet på att bästa möjliga teknik ska användas innebär att tekniken ska vara industriellt möjlig att använda i branschen, inte bara från teknisk utan också från ekonomisk synpunkt, samt att den är tillgänglig och inte endast förekommer på experimentstadiet.³
25. Region Stockholm har genom tidigare ingivet underlag beskrivit vilka reningstekniker som kommer att användas inom ramen för den sökta verksamheten.⁴ Region Stockholm redogör ytterligare för dessa i bilaga 3 till förevarande yttrande. Sammantaget menar Region Stockholm att valda reningstekniker är väletablerade på marknaden och att de medför mycket goda resultat. Till exempel kan utsläppen av PAH och PFAS i det närmaste elimineras i utgående vatten. Region Stockholm vill i detta sammanhang också erinra om, såsom nämnt ovan, att utsläppen från den sökta verksamheten, genom användning av valda reningstekniker, inte kommer att påverka någon statusklassificering för någon av recipienterna.
26. Mot bakgrund av vad som redogjorts för ovan menar Region Stockholm att de reningstekniker som planeras att användas inom den sökta verksamheten uppfyller kraven på bästa möjliga teknik. Region Stockholm motsätter sig dock inte att använda annan teknik för rening, om ny teknik vid ett senare skede skulle anses bättre lämpad. Detta bör beslutas i samråd med tillsynsmyndigheten.

³ Prop. 1997/98:45, del 2, s. 17.

⁴ Se t.ex. bilaga 3 till Region Stockholms yttrande den 31 mars 2020, som ersätter bilaga B5 till ansökan.

A.3 Villkorsyrkanden

27. Som nämnt ovan har länsstyrelsen genom tidigare yttrande anfört att tillståndet för den sökta verksamheten ska förenas med villkor, som alternativ till länsstyrelsens föreslagna kompletteringar. Länsstyrelsen vidhåller nu sina tidigare villkorsyrkanden och yrkar därtill att tillståndet förenas med ytterligare villkor. Länsstyrelsens villkorsyrkanden redovisas nedan tillsammans med Region Stockholms inställning till yrkandena.

Åtgärdsplan för vibrationer

28. Länsstyrelsen yrkar att tillståndet för den sökta verksamheten ska förenas med ett villkor med innebörd att Region Stockholm ska vidta de förberedelsearbeten, försiktighetsmått och åtgärder som följer av åtgärdsplan för vibrationer gällande kulturbyggnader. Som skäl för sitt yrkande anför länsstyrelsen att kulturbyggnader har ett högt värde, och att dessa är känsliga för vibrationer, varför det är av vikt att Region Stockholms åtagande att följa åtgärdsplanen för vibrationer gällande kulturbyggnader regleras genom ett villkor i tillståndet.
29. Region Stockholm poängterar att skyldigheten för Region Stockholm att följa åtgärdsplanen för vibrationer redan får anses följa av det föreslagna villkor 1 till tillståndet. Region Stockholm menar därför att det kan ifrågasättas huruvida det föreligger behov av att särskilt reglera skyldigheten att följa åtgärdsplanen genom ett separat villkor, särskilt då risken för skada på kulturbyggnader till följd av vibrationer bedöms som liten.

Dammar för avskiljning av inläckande vatten

- Länsstyrelsen yrkar att tillståndet ska förenas med ett villkor med innebörd att Region Stockholm ska installera dammar för avskiljning av inläckande vatten minst var 600:e meter där det finns risk för inläckage av förorenat vatten. Som skäl för sitt yrkande anför länsstyrelsen att den sökta verksamheten planeras bedrivas i angränsning till en deponi och att det finns ett flertal konstaterade förorenade områden inom tillrinningsområdet för grundvattenbortledningen.
30. Som framgår av ansökningsunderlaget förekommer det generellt låga föroreningshalter i grundvattnet inom området för den sökta verksamheten, förutom vid Högdalstopparna. Region Stockholm avser att möjliggöra en avskiljning av

inläckande vatten från området vid Högdalstopparna, men menar att det saknas skäl att reglera detta genom ett särskilt villkor. För det fall domstolen finner att det föreligger behov av ett sådant villkor motsätter sig dock inte Region Stockholm att ett sådant föreskrivs.

Masshanteringsplan

31. Länsstyrelsen yrkar att Region Stockholm, senast tre månader innan arbeten som ger upphov till bergmassor påbörjas, ska redovisa en preliminär plan för hantering av bergmassor till berör tillsynsmyndighet. Planen ska bland annat innehålla en prognos för mängden massor som förväntas uppstå under nästkommande ett och ett halvt år, avsättning av mängd massor per mottagare och uppgifter om mottagarens kapacitet. Region Stockholm ska därefter årligen redovisa en uppdaterad plan till berörd tillsynsmyndighet fram till det år då arbeten som ger upphov till bergmassor från respektive plats avslutas. Som skäl för sitt yrkande påstår länsstyrelsen att det finns risk för överskott av massor under byggskedet eftersom marknaden för entreprenadberg, enligt länsstyrelsen, i det närmsta är mättad i Stockholm.
32. Som Region Stockholm redogjort för i avsnitt A.2.3 framgår det av den uppdaterade masshanteringsplan som ingetts i målet att behovet av entreprenadberg inom Stockholmsområdet är stort och att detta behov kommer att öka inom de närmaste åren. Region Stockholm har därtill redogjort för att det finns avsättning för massorna i nära anslutning till depåprojektet. Region Stockholm ifrågasätter länsstyrelsens uppgifter om att marknaden för entreprenadberg i Stockholm skulle vara mättad.
33. Mark- och miljödomstolen har visserligen föreskrivit ett liknande villkor för masshantering i tillståndet för delsträckan Nacka och söderort. För utbyggnaden av depån finns inte samma behov av reglering, eftersom mängden bergmassor som förväntas uppkomma vid tunneldrivningen där är väsentligt mindre. Ett sådant villkor i nu aktuellt tillstånd skulle enbart innebära en administrativ omgång för projektet utan motsvarande miljönytta.

Villkor för utsläpp till vatten

34. Länsstyrelsen har, utöver tidigare villkorsyrkanden, även yrkat att tillståndet förenas med ytterligare två villkor för det fall tillstånd lämnas utifrån befintligt underlag. Länsstyrelsens föreslagna villkor innebär att halten av antracen och PFOS i det

vatten som släpps till Drevviken, respektive Magelungen, inte får överstiga årsmedelhalten i respektive recipients vattenmassa.

35. Region Stockholm har redogjort för sin inställning vad gäller utsläpp till vatten från den sökta verksamheten i avsnitt 0. Region Stockholm hänvisar till vad som redogjorts för i detta avsnitt och i tidigare ingivet underlag. Region Stockholms inställning är att halter av specifika ämnen i utgående vatten inte bör regleras som villkor i tillståndet för den sökta verksamheten, utan att detta bättre hanteras i samråd med berörd tillsynsmyndighet i enlighet med Region Stockholms föreslagna delegation.

Tid för anmälan av anspråk på grund av oförutsedda skador

36. Slutligen vidhåller länsstyrelsen sitt yrkande om att tiden för anmälan av anspråk på grund av oförutsedd skada ska bestämmas till 20 år räknat från arbetstidens utgång. Länsstyrelsen har dock inte anfört något nytt i denna del, utan hänvisar till de skäl som redogjorts för i länsstyrelsens tidigare yttrande.
37. Region Stockholm har i tidigare ingivet underlag utvecklat sin inställning vad gäller tiden för anmälan av oförutsedd skada.⁵ Region Stockholm menar sammantaget att det inte förväntas uppkomma några skador till följd av den sökta verksamheten, men skulle skador likväl uppkomma bedöms de bli kända relativt omgående. Den sökta verksamheten avser ett, i förhållande till utbyggnationen av tidigare delsträckor av tunnelbanan, begränsat projekt som ger upphov till ett mindre influensområde. Det mindre influensområdet innebär i sig att området innehåller färre hydrogeologiska variationer och färre känsliga objekt i jämförelse med övriga delsträckor. Inom influensområdet förekommer det också sparsamt med känsliga objekt. Region Stockholm erinrar om att normaltiden för anmälan av anspråk på grund av oförutsedd skada enligt 24 kap. 18 § miljöbalken är fem år, och att det endast i undantagsfall, då en skada kan inträffa på ett mycket sent stadium, bör föreskrivas en tid om 20 år.
38. Mot bakgrund av vad som redogjorts för ovan, och mot bakgrund av vad som redogjorts för i tidigare ingivet underlag, menar Region Stockholm att det inte är

⁵ Se Region Stockholms komplettering av ansökan den 8 november 2019, s. 3 f.

motiverat att föreskriva en längre tid än tio år för anmälan av anspråk på grund av oförutsedd skada.

B. Miljö- och hälsoskyddsnämnden i Stockholms stad

39. Miljö- och hälsoskyddsnämnden i Stockholms stad har tidigare inkommit med ett yttrande i målet, aktbil. 82, varigenom nämnden tillstyrkt att tillstånd lämnas för den sökta verksamheten under förutsättning att ansökan kompletteras med vidare utredningar om masshantering och att tillståndet förenas med krav på åtgärder för att kompensera verksamhetens intrång i naturmiljön. Miljö- och hälsoskyddsnämnden vidhåller alltså att tillstånd bör lämnas för den sökta verksamheten, under förutsättning att tillståndet förenas med villkor om masshangeringsplan samt att tillståndet förenas med krav på kompensationsåtgärder.
40. Region Stockholm hänvisar i frågan om villkor för masshangeringsplan till vad som framförts i avsnitt A.3 ovan.
41. Miljö- och hälsoskyddsnämnden menar att den sökta verksamheten kommer att leda till förlust av naturmark med värdefull vegetation och träd på flera platser under en längre tidsperiod. Nämnden menar att intrången från den sökta verksamheten kommer medföra ytterligare försämring av redan försvagade ekologiska spridningssamband.
42. Region Stockholm vidhåller att de intrång som kommer ske i naturmiljö till följd av den sökta verksamheten är så pass begränsade, och huvudsakligen av tillfällig art, att det inte kan anses föreligga behov av att föreskriva krav på kompensationsåtgärder.⁶ Region Stockholm planerar att vid den kommande huvudförhandlingen ytterligare redogöra för vilka områden som kommer att påverkas av projektet, vilka åtgärder som redan vidtagits för att begränsa denna påverkan, samt det arbetssätt som Region Stockholm avser att följa för att ytterligare begränsa negativ påverkan på naturmiljön.

⁶ Se Region Stockholms yttrande den 31 mars 2020, s. 24.

C. Yttranden från sakägare

C.1 Stockholm Farinet 1

43. Bo Lundblad (ägare till Stockholm Farinet 1) uttrycker oro för hur fastigheten kommer att påverkas av buller och vibrationer under byggtiden, samt hur hyresgäster kommer att påverkas under såväl bygg-som drifttid. Bo Lundblad yrkar att fastigheten besiktigas såväl innan som efter byggnation och att eventuella sättningsskador avhjälpas av Region Stockholm. Bo Lundblad yrkar därtill ersättning för hyresförluster och övriga kostnader som kan uppkomma på grund av den sökta verksamheten, samt anför att hyresgäster bör erbjudas tillfälliga boenden av Region Stockholm.
44. Region Stockholm avser att följa det arbetssätt som föreskrivs av Svensk Standard, SS 460 48 66:2011, vid arbete med risk för skador till följd av vibrationer från sprängningar. Före byggstart utgörs besiktningar av de byggnader som ligger inom besiktningsområdet och efter sprängning utförs besiktning inom samma område. Tillfällig vistelse kommer att erbjudas till boende i enlighet med föreslaget bullervillkor.
45. Region Stockholm bedömer, med beaktande av planerade skyddsåtgärder, att den sökta verksamheten inte kommer att medföra några sättningsskador på byggnader. Skulle det likväl uppkomma sättningsskador får denna fråga hanteras inom ramen för anmälan av anspråk på grund av oförutsedd skada. Frågor om ersättning för skada till följd av den miljöfarliga verksamheten får dock hanteras i annan ordning.

C.2 Stockholm Gårdskarlen 1 och 2

46. Bostadsrättsföreningen Bronskatten (tomträttsinnehavare till fastigheterna Gårdskarlen 1 och 2) vidhåller att underlaget i målet är bristfälligt vad gäller tolkningen av de hydrogeologiska förhållandena söder och väster om Högdalstopparna. Bostadsrättsföreningen anför därutöver att de önskar att ta del av information om grundvattensänkningar inom fastigheterna, och inkommer med vissa synpunkter på föreslaget kontrollprogram för grundvatten.
47. Region Stockholm har i PM hydrogeologi, vilken ingetts som bilaga C till ansökan, utförligt redogjort för de hydrogeologiska förhållandena vid Högdalstopparna. Region Stockholm noterar därtill att Region Stockholm genom yttrande den 31 mars

2020 i allt väsentligt redan besvarat bostadsrättsföreningens synpunkter i denna del. Region Stockholm ställer sig positiv till att redovisa kontrollpunkter och grundvattennivåer genom underhandskontakter med bostadsrättsföreningen.

48. Region Stockholm noterar bostadsrättsföreningens synpunkter på kontrollprogrammet. Det kontrollprogram som Region Stockholm har redovisat i målet är ett preliminärt kontrollprogram. Ett uppdaterat kontrollprogram kommer att tas fram och ges in till tillsynsmyndigheten i enlighet med föreslaget villkor 3 senast tre månader innan grundvattenbortledningen påbörjas.

C.3 Stockholm Gårdskarlen 3

49. Bostadsrättsföreningen Fagerängen (tomträttsinnehavare till fastigheten Gårdskarlen 3) har frågor kring innebörden av tidpunkten för anmälan om anspråk på grund av oförutsedd skada, framför önskemål om att kontinuerligt bli informerade om resultat från kontrollprogrammet och inkommer därtill med vissa synpunkter på föreslaget kontrollprogram för grundvatten.
50. Region Stockholm har yrkat att tiden för anmälan om anspråk på grund av oförutsedd skada ska vara tio år från utgången av arbetstiden, som i sin tur ska bestämmas till tio år från dagen för verkställbar dom. Med arbetstid syftar Region Stockholm på det miljörettsliga begreppet för den tid inom vilken arbetena för den sökta vattenverksamheten ska vara utförda (22 kap. 25 § andra stycket miljöbalken). Vad gäller kontrollprogrammet för grundvatten hänvisar Region Stockholm till vad som redogjorts för under punkt 48 ovan.

C.4 Blixtluset 17

51. JSR Högdalen AB (tomträttsinnehavare till fastigheten Blixtluset 17) anför att skadeförebyggande åtgärder och erforderliga besiktningar omedelbart ska vidtas, för de fall det skulle förekomma anledning att bedöma att det föreligger risk för skador på byggnaderna inom Blixtluset 17 till följd av grundvattennivåsänkningar. JSR Högdalen anför därtill att även andra arbeten under byggtiden, såsom transporter, ska förläggas till mindre störningskänslig tid och att byggnader inom fastigheten ska besiktigas innan vibrationsalstrande arbeten utförs.

52. Region Stockholm hänvisar i fråga om besiktningar till vad som anförts under punkt 44 ovan. Region Stockholm bedömer att det med planerade skyddsåtgärder inte kommer att uppkomma några skador till följd av grundvattenbortledningen.
53. Som framgår av tidigare ingivet underlag kommer huvuddelen av uppkomna bergmassor att transporteras ut via arbetstunneln, vilken har direkt anslutning till Örbyleden. För bullrande arbeten kommer Region Stockholm att arbeta utifrån den i ansökningsunderlaget beskrivna störningstrappan för bullrande arbeten, vilket bland annat innebär att Region Stockholm ska överväga vilka bullerskyddande åtgärder som är möjliga att vidta. Att reglera arbetstider för masstransporter, såsom JSR Högdalen anför, är dock varken möjligt eller skäligt. Detta skulle få långtgående konsekvenser för anläggningsarbetena både vad avser tid och kostnad. Om projektet försenas skulle det även få till följd att störningarna sker under en längre tid.

C.5 Stockholm Anisen 3

54. Primula Byggnads AB (tomträttsinnehavare till Stockholm Anisen 3) har tidigare inkommit med ett yttrande i målet, aktbil. 76, varigenom Primula anför att det föreligger brister i miljökonsekvensbeskrivningen, samt yrkat att tillståndet förenas med vissa villkor med avseende på vibrationer och buller. Primula vidhåller alltför jämt att miljökonsekvensbeskrivningen är bristfällig vad gäller redogörelsen av förväntade störningar på grund av buller och vibrationer under byggtiden. Primula vidhåller därtill sina tidigare framställda villkorsyrkanden.
55. Primula menar att den sökta verksamheten kommer att drabba flerbostadshusen på fastigheten i betydande omfattning genom störningar i form av ljud och vibrationer som överstiger Naturvårdsverkets riktlinjer avseende buller från byggarbetsplatser. Primula menar att det inte är rimligt att omfattningen av störningar som överstiger gällande riktvärden inte beskrivs i miljökonsekvensbeskrivningen.
56. Region Stockholm har bemött Primulas synpunkter i denna del genom yttrande den 31 mars 2020. Vad Primula anför genom aktuellt yttrande förändrar inte Region Stockholms inställning i frågan och Region Stockholm hänvisar till vad som redogjorts för i yttrandet.
57. Primula vidhåller samtliga av sina villkorsyrkanden enligt tidigare yttrande. Primula anser att det inte finns skäl till att göra avsteg från gällande riktvärde avseende

stomljud inomhus kvällstid. Primula anser inte att tillsynsmyndighetens möjligheter till att meddela avvikelser från riktvärden är skäligen och menar att ett högsta riktvärde som inte får överstigas ska meddelas. Primula menar avslutningsvis att Region Stockholm måste kunna förbinda sig till att vid behov av tillfällig vistelse kunna erbjuda likvärdiga boenden, eftersom något annat kommer resultera i ekonomisk skada som Region Stockholm kommer vara skyldig att ersätta.

58. Region Stockholm har även i denna del i allt väsentligt besvarat Primulas synpunkter genom yttrande den 31 mars 2020. Sammantaget menar Region Stockholm att de villkorsförslag som lämnats för den sökta verksamheten följer samma systematik som de villkor som föreskrivits i tillstånden för övriga delprojekt av utbyggnaden av tunnelbanan. Det är inte praktiskt genomförbart att, såsom Primula yrkat, detaljreglera för varje tid gällande bullernivåer som aldrig får överskridas. Det är en nödvändighet att Region Stockholm tillåts att under vissa förutsättningar överskrida riktvärden för att arbetet ska kunna bli klart snabbare, och därmed begränsa tiden för arbeten som medför störningar för omgivningen. Vad gäller Primulas yrkande om tillfällig vistelse vill Region Stockholm återigen poängtera att Region Stockholm strävar efter att hitta så bra lösningar som möjligt utifrån de berörda behov. Några närmare åtaganden avseende lokalisering eller andra egenskaper för den tillfälliga vistelsen kan dock inte göras i detta skede.

Stockholm den 21 september 2020

Region Stockholm, Förvaltning för utbyggd tunnelbana, genom

Felicia Ullerstam
(enligt fullmakt)

Albin Gustafsson
(enligt fullmakt)

Bilagor

1. Karta över schakt i jord
2. Stomljudsnivåer under byggtid
3. Valda reningstekniker och påverkan på recipienter